

patriarchát, ruská pravoslavná církev moskevského patriarchátu, Sergij Radoněžský, Josef Volokolamský, Moskva – Třetí Řím, Nil Sorskij, Maxim Řek, něšažatěle). Jako příklad snahy autorů slovníku o objektivní výklad problémů může v této souvislosti posloužit heslo *césaropapismus*, jež postihuje všechny aspekty tohoto termínu a zásadní rozdíly v jeho vnímání v západním a východním světě.

Koncepce daná slovníku Edwardem Farrugiou se projevila i v podobě jednotlivých hesel, kde se snoubí snaha podat výstižně informace s úsilím postihovat v maximálně možné míře širší souvislosti. Hodnotu jednotlivých hesel zvyšuje pečlivě zpracovaná bibliografie dováděná ve všech případech až do současnosti.

Jedinečný je přínos editora českého vydání, profesora Cyrilometodějské teologické fakulty a ředitele Centra Aletti v Olomouci Pavla Ambrose, a jeho spolupracovníků. Jednak doplnili bibliografie mnohých hesel o českou a slovenskou literaturu, jednak jejich příspěvím podává slovník přehledný obraz také o východokřesťanské tradici v českých zemích a na Slovensku, o jejich představitelích a nositelích, ale i o badatelích, kteří se jí zabývali. Rozsah informací a souvislostí, jež svými hesly přiblížili, je v českém prostředí ojedinělý a jedinečný. Připomenutí si zaslouží také hesla zaměřená na bohoslužebnou praxi a působení pravoslavných církví, jimiž výrazně přispěli k obohacení informační hodnoty slovníku.

Encyklopedický slovník křesťanského východu nesporně splnil cíle, jež s ním spojil Edward Farrugia a jeho spolupracovníci. Poskytli badatelské veřejnosti i zájemcům o křesťanský Východ ucelenou příručku, již lze využít i při řešení vážných badatelských úkolů.

PAVEL BOČEK

James B. Given, Inkvizice a středověká společnost: Moc, kázeň a odpor v Languedocu,

Neratovice: Verbum 2008, 352 s.
ISBN 978-80-903920-0-7.

Nakladatelství Verbum se sídlem v Neratovicích vydalo jako svou vůbec první publikaci překlad knihy Jamese B. Givena *Inquisition and Medieval Society: Power, Discipline, and Resistance in Languedoc* (Ithaca – London: Cornell University Press 1997). Vydání českého překladu této knihy je do určité míry překvapením: když česká nakladatelství vydávají překlady odborné historické literatury, volí častěji knihy klasiků či popularizující přehledy než úzce specializované odborné monografie autorů, kteří nejsou všeobecně známi.

Medievista James Buchanan Given získal doktorský titul na Stanfordské univerzitě v roce 1976. V současnosti působí jako profesor na Kalifornské univerzitě. Mezi jeho nejvýznamnější publikace patří – vedle recenzované knihy – monografie *Society and Homicide in Thirteenth-Century England* (Stanford: Stanford University Press 1977) a *State and Society in Medieval Europe: Gwynedd and Languedoc under Outside Rule* (Ithaca: Cornell University Press 1990).

Given se dlouhodobě věnuje mechanismům vládnutí ve středověké společnosti. Toto zaměření vyjadřuje i téma recenzované knihy, která chce být „případovou studií sociologie středověké politiky“ (s. 13), respektive „případovou studií středověkého vládnutí a správy“ (s. 16). Lze ji však číst i v širší perspektivě – jako „zkoumání podstaty politické moci ve středověké společnosti“ (s. 16). Na základě pečlivé práce s prameny – zčásti dosud nevydanými – autor prozkoumává působení inkvizičních soudů v Languedocu ve 13. a na počátku 14. století s obzvláštním důrazem na léta 1275–1325. Nepředkládá ale ani další verzi vyprávění o vykořenění nesouhlasných nábožen-

ských hnutí v Languedoku inkvizicí, ani pouhou instituční historií inkvizice založenou na studiu relevantní legislativy. Spíše nabízí detailní a precizní vhled do fungování inkvizičních tribunálů v Languedoku ve sledovaném období (dominikánských tribunálů v Toulouse a Carcassonu a biskupských tribunálů v Pamiers a Albi). Kniha svou konkrétností a střídmostí přispívá k věcnější diskusi o inkvizici.

Kniha se vyznačuje nejen přesným pojmenováváním problémů, ale i přehlednou strukturou. V úvodu (s. 13-42) autor osvětluje téma a základní teze knihy, zběžně nastiňuje povahu a společenské zakotvení nesusohlasných hnutí v Languedoku a popisuje počátky inkvizice.

První kapitola (s. 45-79) se věnuje technologickým tvorbě a uchovávaním inkvizičních dokumentů. Given zde zdůrazňuje, že tvorba a archivace psaných dokumentů nabývala v technologiích ovládaní během 13. století na důležitosti. Přestože inkvizice tuto relativní inovaci sdílela s dalšími politickými institucemi a inkvizitoři dokonce v technických efektivní práce s textem do určité míry zaostávali za soudobými univerzitními učiteli (s. 54), byli nesporně evropskou špičkou své doby co do schopnosti v úctyhodném objemu archivních dokumentů zpětně dohledávat potřebné informace (s. 56-57) a využívat je aktivním a analytickým způsobem k uplatňování moci (s. 63-68).

Druhá kapitola knihy (s. 81-99) se zaměřuje na věznění jako nejúčinnější inkviziční donucovací technologii, která bývá neprávem vytlačována ze středu zorného pole technologií tortury, jež byla v tomto období využívána spíše zřídka (srov. s. 83). Vedle využití věznění k získání informací se zde Given věnuje také životním podmínkám zadržených osob. Laického čtenáře může v této části ledacos překvapit, například možnost přijímání návštěv v inkvizičních žalářích.

Ve třetí kapitole (s. 101-133) autor analyzuje technologie trestání. V mimořádné pružnosti trestního systému spatřuje specifikum středověkých inkvizičních soudů ve srovnání s většinou jiných soudních dvorů téže doby (s. 102) a považuje tuto pružnost

za významný činitel úspěchu inkvizice. Given dospívá k závěru, že inkviziční tresty nepředstavovaly jen postihy za přečiny, nýbrž i výchovný prostředek, formu propagandy (s. 108-124) a součást systému dlouhodobé mocenské manipulace s odsouzenými (s. 102, 124-133). Givenovo zpracování zde upomíná na Foucaultův pojem diskurzu. Given se mu však – očividně záměrně – vyhýbá (srov. s. 125).

Rámcová inspirace myšlenkami Michela Foucaulta je zcela zřejmá v Givenově pojetí moci. Given výkon moci chápe jako dialektický proces: „ovládání“ v jeho pojetí rozhodně nejsou trpnými objekty technologií „ovládajících“. Čtvrtá kapitola (s. 137-160) se proto zabývá podobami individuálního odporu, zahrnujícími například vyhýbavé odpovědi či útek, a kapitola pátá (s. 161-200) zaměřuje čtenářovu pozornost na kolektivní odpor (včetně násilných akcí). Given zde rozebírá i dostupné struktury odporu (kacířská sekta, příbuzenstvo, vztah pán-klient, vesnice, město) a poukazuje na omezení, kvůli kterým dokázala languedocké inkvizitory vážněji ohrozit pouze města.

V šesté kapitole (s. 201-234) se Given zaměřuje na způsoby, jakými různí jednotlivci i skupiny využívali zdrojů inkvizice ve svůj prospěch, tedy na téma poměrně neotřelé a neladící s běžnými představami o všemocnosti inkvizice.

V posledním oddíle knihy, tvořeném sedmou a osmou kapitolou, Given obrací svou pozornost ke společenskému a politickému kontextu, v němž languedočtí inkvizitoři působili. Sedmá kapitola (s. 237-265) pátrá po činitelích, jež práci inkvizitorů usnadňovaly. Given zde například poukazuje na to, že sounáležitost příbuzenských a jiných skupin zdaleka nebyla pravidlem. Existují případy, kdy různé druhy střetů (například mezigenerační třenic v rodinách či rozpory mezi bohatými a chudými) přerůstaly v udání nebo jiné činy napomáhající inkvizitorům v uplatňování a upevňování jejich moci. Osmá kapitola (s. 267-295) se zaměřuje na strukturální omezení, která muse-li inkvizitoři překonávat, jako je například nedostatečný profesní výcvik či naprostá závislost na vnějších zdrojích financování. V této kapitole stojí za pozornost část věno-

vaná úloze, kterou v potlačování kacířství hrálo farní duchovenstvo, jehož ochota spolupracovat však byla kolísavá (s. 277-286). O něco prozkoumanějším tématem je dvojaká role papežství v působení „papežské“ inkvizice: papežové sice inkvizitory jmenovali, ale leckdy proti nim různými způsoby zasahovali, například zmírňovali či rušili jejich rozsudky nebo nařizovali prošetření jejich postupu, které případně ústilo až v soudní procesy s inkvizitory.

Hlavní výsledky knihy jsou posléze shrnuty v přehledném závěru (s. 297-306), kde Given také otvírá širší perspektivy. Podle jeho mínění inkvizitoři předznamenalí pozdější proměny ve způsobech ovládnání: byli to právě oni, kdo v rámci svých technologií ovládnání systematicky využil mechanismy zvnitřňování norem, jakési „vynucování sebekázně“. Given zde navazuje na myšlenky Maxe Webera, Norberta Eliase a Michela Foucaulta a poukazuje na to, že zárodky některých procesů, jež tito teoretici spatřovali povýtce až v novověku, lze nalézt již v některých aspektech činnosti středověkých inkvizitorů.

Knihu doplňuje doslov překladatelů (s. 307-309), bibliografie (s. 311-330), slovníček vybraných pojmů (s. 331-336) a zevrubný rejstřík (s. 337-351).

Překladatelé knihy, Eva Doležalová a František Doležal, odvedli velmi dobrou práci nejen po stránce jazykové, ale i po stránce odborné. Tento dojem nekalí ani občasné chyby, jejichž odstranění by spíše přináleželo korektuře.

Mám-li zhodnotit knihu jako celek, mohu s čistým svědomím říci, že splnila svůj cíl, totiž předložit vyváženou, propracovanou a velmi konkrétní případovou studii výkonu moci ve středověku. Autor nemá zapotřebí dovozovat mechanismy uplatňování moci z jakýchkoli obecných teorií moci či filozofií dějin, jelikož je schopen tyto mechanismy díky bohatým a výborně zvládnutým pramenům podrobně pozorovat *in vivo*. Český čtenář dostává v této knize do rukou jednu z nejzásadnějších a nejaktuálnějších (ostatně i nejcitovanějších) prací o inkvizicím vyšetřování v Languedoku ve 13.-14. století, která ovšem svým významem tuto úzkou oblast přesahuje a je i významným

příspěvkem k probíhající revizi celkového obrazu inkvizice ve středověku. Given si zejména dobře uvědomuje, že inkvizitoři museli čelit významným omezením (s. 37 a průběžně) a nikdy by nebyli s to svých cílů dosáhnout bez aktivní pomoci jiných držitelů moci, s nimiž byli často nuceni složitě vyjednávat (s. 276). Tuto skutečnost je autor schopen v pramenech precizně vykazovat. Knize sluší také pečlivé statistické analýzy, doprovázené vždy upozorněním na zlomkovitost pramenů. Givenův obraz je vhodně doplnit o novější studie věnované financování inkvizice (Laurent Albaret – Isabelle Lanoix-Christen, „Le prix de l'hérésie: Essai de synthèse sur le financement de l'inquisition dans le Midi de la France (XIIIe-XIVe siècle)“, *Heresis* 40, 2004, 41-67) či sebepojetí inkvizitorů (Christine Caldwell Ames, *Righteous Persecution: Inquisition, Dominicans, and Christianity in the Middle Ages*, Philadelphia: University of Pennsylvania Press 2008; Karen Sullivan, *The Inner Lives of Medieval Inquisitors*, Chicago – London: University of Chicago Press 2011), ale celkově mu je sotva co vytknout.

V letmých obecnějších poznámkách, například v odmítnutí durkheimovského pojetí přestoupení a trestu (s. 117), v rozboru postavení a role zprostředkovatelů mezi místními komunitami a vzdálenými vládnoucími institucemi (s. 213-214) či v poukazu na „nedostatečný rozvoj sociologické analýzy kolektivní akce ve středověku“ (s. 162) vystupuje na povrch, že za knihou stojí širší teoretický zájem, jakož i tušení obecnějších teorií o technologiích výkonu moci ve středověku a o jejich proměnách.

Podle mého soudu v češtině nyní neexistuje kniha, která by otvírala přesnější a ži- vější vhled do konkrétního působení inkvizicních soudů a která by jejich činnost lépe zasazovala do celkového společenského a politického kontextu.

DAVID ZBÍRAL